

Szapoly, csónyik, krumplipuska

A Móra Ferenc Múzeum néprajzi gyűjteményének első, 1906-tól vezetett leltárkönyvének, *A néprajzi gyűjteménynek a városi és állami tulajdonát elkülönítve is felmutatandó leltára* címet adták. Megsárgult, sokat forgatott lapok őrzik az első műtárgyak tömör leírását. A róluk szóló adatok igen szűkszavúak. Ez akkoriban természetes volt, hiszen a néprajzi tárgyak és eszközök nyilvántartásáról még nem készült *Nyilvántartási szabályzat*: minden múzeum úgy leltározott, ahogyan gondolta. Csak föltételezzük, hogy az egyre szaporodó tárgyak sokáig heverték leltározatlanul a raktárban, rajtuk kis cédula jelezte, hogy honnan került be, s mi árat fizetett a gyűjtő érte. Igen, fizetett, mert a kézből kiesett, múzeumba került tárgyakért már nálunk is pénzt kértek. Persze nem mindenért, sőt az adományok mellett igen kevés azon tárgyak száma, amelyek pénz ellenében cseréltek gazdát. Az első tárgycsoportunkat — hatvan darabból álló „*Régi közhatalmú vizes, boros és pálinkás üvegek*”-et *Pocsátkó Károly* adományaként jegyezték be. *Bitó János* szegedi öreg halásztól „*A vejszének deszka talapra épített mintája, egy csónyik, egy szapoly, egy vejsz építő mustrafa mintája durva faragásban*” jutott a múzeum létesítendő néprajzi tárába, mely utóbbi adományokat „*Tápén egy öreg halász készítette.*”

Csupa izgalom ennek a régi leltárkönyvnek a lapozgatása, olvasása, amely a sok szakszóval válik mind értékesebbé. Kézenfekvő tehát, hogy a néprajzi leltárkönyv éppen a nyelvvezete miatt nem hasonlítható a múzeum más osztályainak leltárkönyvvezetéséhez. Talán a természettudomány áll közel hozzá, mivel a különböző, főként gyógyfüveknek a hivatalos latin megnevezésén túl népi neve is van, de ez utóbbit nemigen írták, s ma sem írják be a leltárkönyvbe. A néprajziba viszont be kell! Hiszen már magának a szónak, mint az adott tárgy népi nevének is — értéke van! Ma érdekességként emlegetik a *pásztorrovást*, a *molnárrovást* (az előzőt a számadó juhász és a gazda a jószágok megszámlálásakor, az utóbbit a vízi és szárazmalmokban a molnárok alkalmazták), a kenderőrésre szolgáló *tilolót*, a sodrásához használatos *kallantút*, a bogrács alá faragott *bográcskoszorút* vagy *kutyagirincőt*, pedig néhány évtizeddel ezelőtt nagyon fontos eszközök voltak. Érdekes tudósítást adnak a leltárkönyvek. Például a bőrdudák, dudafejek lényegesen hamarabb a múzeumba kerültek, mint a citerák, amiből arra lehet következtetni, hogy a citerák tovább éltek a használatban. Ez a fajta híradás szinte minden tárgycsoportra vonatkozhat. A kovácsoltvas Sach eke és a vastalyiga már az 1930-as évek vége táján átveszi a helyét a vaspapucos, fagerendelyes ekének, fatengelyes talyigának. A bögőshajónak és a hal tartó bárkának csak a kicsinyített mása került egykoron a gyűjteménybe, mert azokat is vasuszályok helyettesítik már a Tiszán. (A Vár ud-

varában lévő „Keszeg” tőkösbarca később, az 1960-as években került be.) *Tömörkény Istvántól* már a néprajzi gyűjtés első évében a múzeumba került egy „*Hosszú debreceni cseréppipa*”, egy ablakkallantú és egy tehénzabla. Fia *Tömörkény László* nádból készült gyermekjáték pipát, krumplipuskát, pörgettyűket és más egykorú játékokat adott át. A szegedi vásárok *agya kend föl* elnevezésű zsvívásárában hamar megjelentek a *zsvibese* Tőlük is sok minden került be — vásárlás útján. Főként az apróbb mezőgazdasági eszközöket és az időközben kihalt *super* (hajóács) mesterség munkaeszközeit hozták be, föltehetően a múzeum munkatársainak kérésére. A *tengelyemelő*, a *kétkézvonyók*, a *kapacsok* és *ácsbárdok* „*Deutsch zsvibárustól*” bejegyzéssel kerültek a leltárkönyvbe. Az első leltározások tanúsága szerint kezdetben mindent gyűjtöttek, amelyek a parasztság és a kismesterek kezéből kikerültek. 1906-ban 913 tárgyat, 1907-ben pedig már 1354 tárgyat vettek föl a néprajzi leltárkönyvbe. Ez a néhány adat is kelően érzékelteti, hogy az egyre gyarapodó múzeumi régiségtár jelentősen gazdagodott néprajzi tárgyakkal is. A gyűjtött tárgyakból a jelenlegi néprajzi raktárban 1920 táján nyílt meg az első népeleti kiállítás. A gyűjtés-adományozás népszerűsítését szorgalmazták azzal, hogy a múzeumba került tárgyakat azonnal kiállították, rajta cédula jelezte adományozója nevével. Az 1950-es években került sor az „*átleltározásra*”, amikor az adatok bővítésére is sort kerítettek. Ez egyúttal az első tárgyrevizio is volt.

A századfordulótól napjainkig közel 13 000 darabból áll a néprajzi gyűjtemény. A kiállítás időközben a középső szintre került, így az egykori népeleti kiállítás helyén van a raktár. A kialakult — jelenlegi — gyűjteményünkben a hagyományos kisparaszti munkaeszközök mellett megtaláljuk a szőlőművelés, a paprikaművelés és kikészítés eszközanyagát. Gazdag festett parasztbútor gyűjteményünk legrégebb darabja egy saroktéma 1795-ből való és *Bobor János* uramnak készült, a kiállításban látható. Ugyanott vannak más bútorok, egy múlt századbéli kisparaszti házbelső, mely háznak a padlásán is sok régi eszköz látható. A viselet Szeged környéki darabjai között ott találjuk a szegedi, az apátfalvi, a tápai és néhány szlovák darabot is. A szegedi és az ópuszteszeri kiállításokban elhelyezett tárgyak csak egy kis része a néprajzi tárgyállomány. Az utóbbi évtizedekben folyamatosan jutunk hozzá az urbanizáció által kiszorított tárgyakhoz, eszközökhöz, legtöbbször konzerválva várja az időszaki kiállításokat, amelyekre olykor sor kerül. Ezekben a kiállításokon nyílik mód arra, hogy a raktáron lévő kincseinket is megismerhesék az érdeklődők, melyeknek látásakor már könnyebb elképzelni a régi szegedi és a környékbeli parasztság, illetve a kismesterek életét.

IFJ. LELE JÓZSEF

KISS BENEDEK

Hívogató

Jöjj hozzám virradatban
pipacsos pirkadással,
hajnali sugarakban
liliomhajlongással.

Jöjj el a reggeli dérrrel,
csöpp festék is lehet a szádon,
gyere, ha látod a vérem
ragadozófogú rózsafákon.

Délben is jöhetsz hozzám
pestises páskomok hosszán.

Gyere a verődő délutánban,
mikor szememen pillészárny van.

Leginkább alkonyatkor.
A Napot négyelik. Akkor.

S ha máskor elmaradnál,
éjjel el ne hagyj már!

Jöjj hozzám minden időben,
patyolatban, megviselődten,
gyere színekkel megáldottan,
eszméletembe ágyazottan:

általam-virágzóan,
velem-viselősen!

BIRTALAN FERENC

Fedetlen arccal

Feloldozásra nincs hatalmam.
Gyónni nincs kinek.
Ezer év szennyje, vére rajtam.
Száz Dózsás évtized.

Véletlenekhez nincs közöm.
Isten ha van, legyen.
Halálos harchoz öltözöm.
Fedetlen arcom és szívem.

Halott fák erdeje

SÍPOS ISTVÁN KÉPEI

